

38. Широбокова, Л. П. Юридические тексты: опыт грамматико-типологического исследования (на примере немецкого и русского языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Л. П. Широбокова. — М., 2007.
39. Юрьдычны энцыклапедычны слоўнік / А. В. Абычнен, Я. С. Арнаут, В. М. Арцёмава [і інш.]; рэдкал.: С. В. Кузьмін [і інш.]. — Мінск, 1992.
40. Язык закона / под ред. А. С. Пиголкина. — М., 1990.
41. BrodziaK, K. O lingwistycznym statusie języka prawnego / K. BrodziaK // *Język — Prawo — Społeczeństwo* / red. E. Malinowska. — Opole, 2004. — S. 61–77.
42. Frąckiewicz, A. Konferencja Senatu RP «Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa» / A. Frąckiewicz // *Palestra. Pismo Adwokatury Polskiej*. — 2007. — № 1–2 [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: www.palestra.pl. — Дата доступу: 20.06.2014.
43. Grzybier-Studnicki, T. Czy istnieje język prawny? / T. Grzybier-Studnicki // *Państwo i prawo*. — 1979. — № 3 (397). — S. 49–60.
44. Jaworski, Cz. Język prawa i jego rozumienie w relacjach obywatel — adwokat — wymiar sprawiedliwości / Cz. Jaworski // *Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa: materiały z konf.* — Warszawa, 2007. — S. 72–76.
45. Kielar, B. Z. W obronie koncepcji «języka prawnego» jako rejestru języka naturalnego / B. Z. Kielar // *Państwo i Prawo*. — Warszawa, 1979. — № 8–9. — S. 172–173.
46. Pawelec, R. Jaki powinien być język urzędowy? / R. Pawelec // *Kongres języka urzędowego*. — Warszawa, 2013. — S. 34–40.
47. Pawelec, R. O poprawności językowej i zrozumiałości tekstów prawnych i prawniczych / R. Pawelec // *Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa: materiały z konf.* — Warszawa, 2007. — S. 65–72.
48. Petcel, J. Język prawny w świetle lingwistycznej teorii rejestru językowego / J. Petcel // *Studia iuridica*. — 2006. — № XLV. — S. 153–163.
49. Piwowarczyk, W. Zanim procesu deszyfracji normy a jej obowiązywanie w sensie faktycznym / W. Piwowarczyk, J. Szlupski // *Rocznik Kognitywistyczny*. — T. V. — 2011. — S. 151–158.
50. Pruszyński, M. Jasność, zrozumiałość i językowa poprawność prawa jako warunek jego zgodności z Konstytucją / M. Pruszyński // *Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa: materiały z konf.* — Warszawa, 2007. — S. 32–41.
51. Rybczyńska, A. Język prawa karnego / A. Rybczyńska // *Przeładka nad wyrazami. Ogólnopolska interdyscyplinarna konferencja. Kraków, 25–28 marca 2010*. — S. 91–102 [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: www.academia.edu/2777662/Przeładka_nad_wyrazami_-_blok_prawniczy. — Дата доступу: 4.03.2014.
52. Wronkowska, S. O cechach języka tekstów prawnych / S. Wronkowska // *Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa: materiały z konf.* — Warszawa, 2007. — S. 15–25.
53. Zieliński, M. Wiedza o tekstach prawnych jako warunek ich rozumienia / M. Zieliński // *Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa: materiały z konf.* — Warszawa, 2007. — S. 26–30.

МЕТРЫКА ВКЛ У ДАСЛЕДАВАННЯХ ПОЛЬСКІХ НАВУКОЎЦАЎ

Метрыка Вялікага Княства Літоўскага з'яўляецца крынічай даследавання вучоных з розных краін — Беларусі, Літвы, Украіны, Польшчы. Нягледзячы на тое, што навука мае на ўвазе аб'ектывнасць, непрадзятасць, даследаванні той ці іншай крыніцы, з'яві абумоўлены зацкаўленні навукоўцаў, а таксама нацыянальнай спецыфікай. Нацыянальна абумоўленым пры вывучэнні Метрыкі Вялікага Княства Літоўскага можна назваць, напрыклад, выбар пэўнай кнігі Метрыкі ў якасці крыніцы даследавання. Асабства зацкаўленні навукоўцаў дыктуюць ракурс, аспект вывучэння нават адной і той жа кнігі Метрыкі. Такім чынам, як і сам склад Метрыкі, даследаванні яе вылучаюцца пэўнай «пярэстаццю». Аднак любое новае даследаванне Метрыкі Вялікага Княства Літоўскага з'яўляецца важным пры вывучэнні помніка, бо дазваляе ўсебакова і больш аб'ектывна «прачытаць» яго.

У нашых артыкулах мы спынімся на некаторых даследаваннях Метрыкі польскімі навукоўцамі. Усе работы, якія мы будзем разглядаць, гістарыяграфічнага кшталту, аднак матэрыял, выкладзены ў іх, будзе карысны і для філолага. Так, спачатку хацелася б спыніцца на выдадзенай у Польшчы кнізе Метрыкі, а менавіта «Кнізе запісаў № 131» [5], якая ахоплівае дакументы часавага дыяпазону 1656–1661 гг. Выданне было здзейснена польскімі гісторыкамі Андэжэем Рахубам і Генрыхам Люлевічам у Інстытуце гісторыі Польскай акадэміі навук. Кніга складаецца з шасці частак: 1) невялікага ўступу складальнікаў; 2) спісу скарачэнняў; 3) апублікаванага тэксту кнігі; 4) спісу назваў апублікаваных тэкстаў; 5) імяннага паказальніка; 6) геаграфічнага паказальніка. Ва ўступе, акрамя традыцыйных для падобнага кшталту выданняў апісанняў знешняга выгляду кнігі, яе памераў, зробленых улісаў з указаннем старонак і інш., пададзены звесткі А. Рахубы пра тое, пры якіх падканцлерах з'явілася выдадзена кніга. Падобная інфармацыя вельмі карысная для высвятлення, наколькі заканамерным з'яўляецца перадача тых ці іншых моўных з'яў не толькі ў розных перыяды, але і на розных тэрыторыях, наколькі захоўваюцца ў тэкстах Метрыкі дыялектныя ці індывідуальныя асаблівасці пісараў. На вырашэнне гэтых задач схіравана паслядоўнае прысваенне кожнаму дакументу нумара, пазначэнне даты і месца яго стварэння, падача ў канцы дакумента ініцыялаў пісара, які падпісаў дакумент (поўнаасцо імя і прозвішча пісара пазначаны ў спісе скарачэнняў). Аднак, як адзначае Зігмантас Кяўла, назвы мясцовасцей не ідэнтыфікаваны, не прыводзяцца іх сучасныя формы [2, с. 15], што часта

абумоўлена немагчымасцю гэта зрабіць з прычыны знікнення населенага пункта ці поўнай змены яго назвы.

У рэцэнзіі на выданне літоўскі даследчык Эльмантас Мейлус адзначае, што прыныць публікацыі кнігі Метрыкі польскімі навукоўцамі выбіваецца з агульнапрынятай традыцыі, што А. Рахуба «абмяжоўваецца публікацыяй кароткага ці больш пашыранага рээстра: сісла апісвае дакумент з пераказам яго зместу (такі тэкст вылучаны курсівам) ці публікуе яго ў скарачаным варыянце, таксама — з выпіскай з дакумента» [3, с. 17]. Тут жа рэцэнзент выказвае меркаванне, што гэта, магчыма, абумоўлена падачай пераважнай колькасці тэкстаў кнігі праз фармуляры, якія паўтараюцца і не даюць важнай інфармацыі. Нягледзячы на тое, што ёсць неабяспэка ў такой падачы тэкстаў Метрыкі, бо яна трапляе «ў залежнасць ад кваліфікацыі, навуковых інтарэсаў і іншых уласцівасцей публікатара, г. зн. ад суб'ектыўнага фактара» [3, с. 17], але і такое апублікаванне дае падставы для высноў пра сапраўды выпрапананы фармуляр для дакументаў Метрыкі ВКЛ, а значыць і выкрышталізаваныя «правіль» пабудовы тэкстаў афіцыйна-справавога стылю, які імкнецца да стандартызацыі і аднатыпнасці.

Цікавасць уяўляе і выданне «Zarys konfliktów o dobra na Podlasiu i Grodziszczużnie za Zygmunta I Starego» [4], здзейсненае ў 2001 г. выдавецтвам Вармінска-Мазурскага ўніверсітэта ў Ольштыне. Гэта невялікая кніга, якая змяшчае ў сабе дакументы аб канфліктах, звязаных з зямельнымі ўладаннямі ў Падляшшы і Гродзеншчыне. Вучэбны дапаможнік уяўляе сабой частку комплексу Метрыкі — транслігаваны ў канцы XVIII ст. лаціншай звод дакументаў *Kopia Wazawska Metryki Litewskiej*. Дакументы згрупаваны па тэмах і аб'яднаны агульнай праблемай, якая абазначана як праблема асабистых канфліктаў, што ўзніклі на конт зямельных уладанняў у Падляшшы і Гродзеншчыне падчас праўлення Сігізмунда Старога. Кніга змяшчае дзве часткі: уводзіны (якія, у сваю чаргу, складаюцца з трох раздзелаў) і 18 дакументаў Метрыкі. Апублікаваныя дакументы з'яўляюцца рознымі па часе напісання адзінкавымі актамі. З трох раздзелаў уводзін — «Рэзюмантнасць Літоўскай Метрыкі для даследавання спірэчак аб уласнасці», «Падставы для абвастрэння на тэрыторыі Літвы спірэчак аб уласнасці», «Зямельныя спірэчкі ў Падляшшы і Гродзеншчыне» — найбольшую цікавасць для лінгвістаў уяўляе першы раздзел. Так, у ім даецца апісанне «кнігі Літоўскай Метрыкі», тыпаў почыркаў дакументаў, мовы. У спасылках пазначана шматлікая дапаможная літаратура, але спіс абмяжоўваецца польскай гістарыяграфіяй. Для таго каб прадэманстравалі перспектывнасць даследавання Метрыкі Вялікага Княства Літоўскага, аўтарамі пазначаны 12 копіяў судовых кніг, змест якіх звязаны з Падляшшам.

Літоўская даследчыца Інга Іларэне адзначае, што гэта «крыху іншая» Літоўская Метрыка [1, с. 27], а асноўнае адрозненне заключаецца ў падачы тэкстаў лаціншай, «дзе прыныць падбору знакаў пры замене кірыліцы

адлюстравваюць графіка-фанетычную сістэму *ruskaj (?)*¹ мовы XVIII ст.» [1, с. 27]. Дакументы ў дапаможніку пададзены па двух прыныцах: тэматычным і тэрытарыяльна-адміністрацыйным. Варта адзначыць, што такі падбор вельмі карысны для даследчыкаў-лінгвістаў, бо дазваляе прасачыць адрозненні ў мове актаў, абумоўленыя тэрытарыяльным крытэрыем. Вартай увагі з'яўляецца метадыка публікацыі дакументаў. Да кожнага з тэкстаў даецца сучасны загаловак-анатацыя і апісанне дакумента (абавязковае ўказанне наступных пазіцый: месца захавання арыгінала, першаснай і другой копіі, дадзеныя пра публікацыю). На нашу думку, такая «пашпартызаваная» актыву спрашчае працу з імі, дазваляе прасачыць гісторыю асобна ўзятага акта, ацаніць ступень яго арыгінальнасці, звярнуцца пры неабходнасці да першакрыніцы. Таксама трэба адзначыць, што польскія навукоўцы падаюць спасылкі-каментары да ўсіх асабистых імён і тэаграфічных назваў, асабліва паслядоўна ў дачыненні да тэкстаў, звязаных з Падляшшам.

У Познані ў 1995 г. была выдадзена манаграфія Кшыштафа Пяткевіча «Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka» [6]. У якой разглядаецца стан Вялікага Княства Літоўскага на мяжы XV–XVI стст. Даследчык раскрывае функцыі канцылярыі Вялікага Княства Літоўскага (гэта і дзейнасць, звязаная з казнай гаспадары, і ажыццяўленне міжнароднай палітыкі), што дае падставы меркаваць пра высокі ўзровень выдання справаводства і адпаведнасць яго міжнародным стандартам. Вельмі важным для асвятлення пытання, наколькі мова дакументаў з канцылярыі Вялікага Княства Літоўскага была стандартызаванай, апрацаванай і не змяшчала ў сабе індывідуальныя моўныя элементы асобных людзей, з'яўляецца фіксацыя К. Пяткевічам 20 пісараў, якія служылі ў канцылярыі Аляксандра, і прадстаўленне іх біяграфій (15 з выяўленых пісараў складалі дакументы на старабеларускай мове, 3 — на лацінскай, а 2 — на татарскай мове), што дапамагае высветліць паходжанне, ступень адукаванасці складальнікаў актаў. Аўтар прыходзіць да высновы, што прыведзеныя факты падвярджаюць яго думку: афіцыйнай мовай дзяржаўных устаноў Вялікага Княства Літоўскага была старабеларуская (руская) мова [6, с. 18].

Вялікае месца ў манаграфіі адводзіцца генезісу метрычных кніг, якія складаліся ў канцылярыі, г. зн. кніг, у якія ўпісваліся копіі ці анатацыі зыходных дакументаў. К. Пяткевіч, даследаваўшы захаваныя кнігі Метрыкі Вялікага Княства Літоўскага, прыходзіць да высновы, што доказаў таго, што старажытныя кнігі Метрыкі былі складзеныя па тэматычным прыныце, не існуе і верагодней за ўсё яны складаліся з копіяў шыткаў пісараў. У пэўны час пісары запісвалі копіі і анатацыі дакументаў у афіцыйную кнігу ў тым парадку, у якім яны былі размешчаны ў іх шытках [6, с. 38]. З такім мер-

¹ Вылучэнне курсівам і пыталыны знак Інгі Іларэне.

каваннем можна цалкам пагадзіцца, калі ўлічыць, наколькі разнажанравыя акты сустракаюцца ў кнігах Метрыкі пад адной вокладкай і адной назвай.

Лінгвістычнае даследаванне помнікаў старабеларускага пісьменства немагчымае без уліку гістарычнага кантэксту іх стварэння і функцыянавання. Метрыка Вялікага Княства Літоўскага выклікае цікавасць не толькі ў беларускіх, літоўскіх, расійскіх, але і польскіх гісторыкаў. Вывучэнне розных поглядаў адкрывае перспектыву для больш шырокага і глыбокага разумення пэўных з'яў у гісторыі, а разам з тым і больш аб'ектыўнай ацэнкі ў вывучэнні мовы помнікаў.

Літаратура

1. Иларене, И. Исследования Литовской Метрики в Ольштыне: очерк конфликтов, связанных с земельными владениями в Подляшье и в Городенской земле / И. Иларене // Новости Литовской Метрики = Lietuvos Metrikos naujienos = News of Lithuanian Metrica: научно-информационное приложение журнала «Ежегодник истории Литвы» / ред. группа: Ирена Валиконите, Артурас Дубонис (отв. редактор), Инга Иларене, Зигмантас Кяула. — Вильнюс, 2003. — № 7. — С. 25–30.
2. Кяула, З. Новая публикация описей подымного Великого Княжества Литовского — описи Тракайского воеводства 1690 г. / З. Кяула // Новости Литовской Метрики = Lietuvos Metrikos naujienos = News of Lithuanian Metrica / ред. группа: Лина Анужите, Артурас Дубонис (отв. редактор), Зигмантас Кяула, Ирена Валиконите. — Вильнюс, 2002. — № 5. — С. 14–16.
3. Мейлус, Э. Новое издание Литовской Метрики в Польше / Э. Мейлус // Новости Литовской Метрики = Lietuvos Metrikos naujienos = News of Lithuanian Metrica: научно-информационное приложение журнала «Ежегодник истории Литвы» / ред. группа: Лина Анужите, Артурас Дубонис (отв. редактор), Зигмантас Кяула, Ирена Валиконите. — Вильнюс, 2002. — № 6. — С. 16–19.
4. Kołodziejczyk, A. Zarys konfliktów o dobra na Podlasiu i Grodzieńszczyźnie za Zygmunta I Starego / A. Kołodziejczyk [et al.] // Wybór źródeł z «Metryki Litewskiej» z I połowy XVI wieku. — Olsztyn, 2001.
5. Metryka Litewska. Księga wpisów Nr. 131 / oprac. A. Rachuba. — Warszawa, 2001.
6. Pietkiewicz, K. Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka / K. Pietkiewicz. — Poznań, 1995.